Dimitrie Cantemir, personalitate multilaterală a culturii şi a literaturii romane

La 26 octombrie 1673 se naşte Dimitrie Cantemir, fiul lui Constantin Cantemir, domn al Moldovei. Principala preocupare a tânărului a fost învăţătură, ceea ce îl va ajuta să devină un spirit enciclopedic, reprezentant strălucit al umanismului românesc şi prefigurator al iluminismului.

Despre cea dintâi carte a lui Dimitrie Cantemir „Divanul sau galcava înţeleptului cu lumea”, s-a spus că e mai mult decât un tratat de etică, e întâiul eseu scris în limba română.

A doua lucrare a sa, apărută în 1700, la Constantinopol în latineşte, poarta titlul „Imaginea ştiinţei sacre, care nu se poate zugrăvi”. A fost tradusă, târziu şi doar parţial în româneşte şu titlul „Metafizică”. Lucrarea face din autorul ei un precursor în filosofia românească.

Următoarea carte, „Logica”, este primul manual didactic de acest gen, scris de un roman.

Ideile filosofice şi politice, extrase din realitatea istorică trăită intens de fostul şi viitorul domn al Moldovei, sunt prezentate sub forma literar-alegorica în „Istoria ieroglifică”. Lucrarea a avut ca scop să realizeze un pamflet politic în care să demaşte puternicele disensiuni dintre familiile boiereşti aflate la putere în cele două ţări româneşti şi rolul nefast jucat de Poartă Otomana în politică şi în viaţa Moldovei şi Ţării Româneşti; toate acestea cu personaje luate din lumea fabulelor.

„Descripţio Moldaviae” („Descrierea Moldovei”) este scrisă în 1716, în limba latină, la cererea Academiei din Berlin. În alcătuirea sa intră trei părţi:

a) partea geografică, conţinând descrierea formelor de relief, a florei, faunei şi bogăţiilor minerale; şi prezentarea târgurile şi capitalelor ţării de-a lungul timpului. Dimitrie Cantemir elaborează prima hartă a Moldovei.

b) partea politică, înfăţişează organizarea politică şi administrativă a ţării, cu referiri detaliate la formă de stat, alegerea sau scoaterea din scaun a domnitorilor, la

obiceiurile prilejuite de înscăunarea domnilor sau de mazilirea lor, de logodnă, nunţi, înmormântări, etc.

c) despre cele bisericeşti şi ale învăţăturii în Moldova, unde găsim bogate informaţii despre graiul moldovenesc, despre slovele folosite, la început latineşti, apoi înlocuite cu cele slavoneşti; tot aici sunt enumerate întruchipări mitologice, precum: „Doina”, „Frumoasele”, „Ursitele”, „Sânzienele”, „Zburătorul”, etc.

Lucrarea prezintă interes nu numai pentru documentată descriere politică şi geografică, ci şi pentru observaţiile etnografice şi folclorice, Dimitrie Cantemir fiin primul cărturar roman ce a întreprins cercetări în aceste domenii, cât şi primul nostru cartograf.

Faima mondială a lui Cantemir se datorează realizării lucrării „Creşterea şi descreşterea Porţii Otomane” pentru subiectul ales, pentru tratarea inedită, pentru noutatea unor date cuprinse în carte; dar şi datorită traducerii lucrării în franceză şi engleză.

Dacă lucrarea „Viaţa lui Constantin Cantemir” a fost, în concepţia autorului, un capitol anticipat din „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor”, cum s-a crezut o vreme, o continuare a „Letopiseţului” lui Miron Costin, cum se poate deduce din cronologia anilor 1661 – 1693 descrişi aici, sau o biografie de sine stătătoare despre domnia tatălui său, aşa cum s-a demonstrat de istoricii contemporani, nu se poate spune cu exactitate.

Activitatea de savant a lui Dimitrie Cantemir se încheie cu „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor”, socotit multă vreme opera sa capitală, prima istorie a românilor de pretutindeni. Scrisă în limba română, opera este concepută după un plan vast şi cu o largă informaţie extrasă din lucrări ale istoricilor din cele mai vechi timpuri. Este înfăţişat trecutul îndepărtat al poporului nostru, originea comună a tuturor romanilor.

Prin vastă opera pe care a creat-o, prin ideile progresiste şi prin spiritul său enciclopedic, Dimitrie Cantemir este una dintre personalităţile remarcabile ale culturii europene.